

sebej se zaustavlja na vplivu rudarskih naselij na *vasi* in v njihovi okolici na področju Srbije in Bosne. Povečevalo se je povpraševanje po poljedeljskih in živinorejskih proizvodih, ustvarjali so se ugodni pogoji za napredek obrti. Na koncu se avtorica dotakne še vprašanja *pustošenja* balkanskih mest, kar so povzročili napadi Turkov, po zasedbi Turkov pa so mesta trpela tudi zaradi vpadov Madžarov. Vse štiri teme so obravnavane v referatih, ki jih je Desanka Kovačević-Kojić predstavila na dveh mednarodnih kongresih oziroma na Mednarodni komisiji za zgodovino evropskih mest.

V zadnjem četrtem poglavju pa avtorica obravnava družbeno in ekonomsko podlago urbanizacije. V prvi študiji predstavlja rezultate proučevanja *obrta* v srednjeveški Bosni. Navaja podatke o obrtni dejavnosti v okviru hišne domače proizvodnje, o delovanju dubrovniških obrtnikov in o bosanskih dečkih, ki so se prihajali učiti obrti v Dubrovnik. Med obrtnimi izdelki, ki so jih dajali domači trgovci v zastavo, so bili tudi srebrni izdelki izdelani na »bosanski način«. Obrti v Novem Brdu in okolici pa je ugotavljala na podlagi Zakonika Novega Brda in trgovske knjige Dubrovčana Mihajla Lukarevića. Dubrovniški obrtniki so se pojavljali v velikem številu tudi v Srebrenici. Od leta 1413 do 1459 je v Srebrenici bivalo 166 raznih dubrovniških obrtnikov, kar dokazuje, da je bil v Srebrenici poleg rudarskega in trgovskega razvit tudi obrtniški center. Posebej avtorica obdela posamezne vidnejše dubrovniške trgovce v Srebrenici, ki so se uveljavili v trgovini s srebrom in s tkaninami ter ukvarjali s kreditnimi posli.

Posebno pozornost posveti avtorica domačemu meščanskemu sloju v mestnih naseljih srednjeveške Bosne. Bogatejši sloj *domačih trgovcev* si je od konca 14. stoletja prizadeval pridobiti status dubrovniškega meščana. S tem so pridobili pravico do sodne avtonomije v odnosu do lokalne oblasti. Toda v nasprotju s predpisi, ki so zahtevali, da se z rodbino naselijo v Dubrovniku, so še naprej živeli v rodnem mestu s statusom dubrovniškega meščana. Pri svojih raziskavah prihaja Desanka Kovačević-Kojić do zelo pomembne ugotovitve. V dubrovniških kolonijah v rudarskih in trgovskih centrih na Balkanu je leta 1434 živelo okrog 1000 Dubrovčanov. Seveda se pri tem postavlja vprašanje, ali je Dubrovnik glede na svojo populacijo lahko imel toliko prebivalcev izven mestnega obzidja? Rešitev vidi v dejstvu, da so vsaj en del članov dubrovniških kolonij v prvi polovici 15. stoletja predstavljali domači ljudje s statusom dubrovniškega meščana in imeli pravico biti imenovani v sodne komisije. Konkretno razpravlja o domačih trgovcih v Srebrenici. Pri tem opozori še na privatne poslovne knjige, ki dajejo zelo zanesljiv vpogled v trgovsko aktivnost domačega prebivalstva. Poslovne knjige so vodili skoraj vsi dubrovniški trgovci in trgovske družbe, v katere so vpisovali svoje dolžnike. Žal je večina teh poslovnih knjig ohranjenih le v fragmentih. Na podlagi razpoložljivih podatkov je ugotovila, da je bilo v kreditne posle v Srebrenici zajetih okrog 260 domačih ljudi, dejansko število pa je moralo biti mnogo večje.

Na koncu se avtorica dotakne še enega vprašanja: kje je bila *kovnica denarja* bosanskih vladarjev? Konkretnih podatkov ni ohranjenih. Na podlagi podrobne analize, predvsem pa koncentracije delovanja dubrovniških zlatarjev, ki so bili večji tudi izdelave novcev, pride avtorica do zaključka, da je bila kovnica denarja v Fojnici.

Knjigo zaključuje obsežen register osebnih, krajevnih imen in pojmov ter popis ilustracij.

Desanka Kovačević-Kojić je v svoji najnovejši knjigi zbrala zelo širok in pester izbor svojih razprav in referatov. Pri tem je opozorila na celo vrsto problemov, odprla veliko tem in s tem pokazala pot bodočim raziskovalcem dubrovniškega arhivskega gradiva, da bodo nadaljevali raziskovanje tistih neobdelanih vprašanj gospodarskega razvoja balkanskega zaledja, ki so bila doslej zapostavljena ali prezrta.

I g n a c i j V o j e

Z d r a v k o Š u n d r i c a, **Tajna kutija dubrovačkog arhiva: I. dio.** Zagreb, Dubrovnik : HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku. 432 strani.

Ko sem začel leta 1954 zbirati v Dubrovniškem arhivu gradivo za doktorsko disertacijo *Kreditna trgovina Dubrovnika v srednjem veku*, sem naletel na arhivarja Zdravka Šundrico. Jaz sem bil začetnik asistent, on je bil na začetku svoje arhivske kariere. Sprejel me je odprtih rok, nudil mi je vsestransko pomoč ter prispeval k temu, da sem vzljubil arhivsko delo. Lahko rečem, da je bil eden najboljših poznavalcev dubrovniškega arhiva, zlasti je podrobno poznal vsebino posameznih arhivskih serij in bogastvo arhivskega materiala.

O njegovi visoki strokovnosti na arhivskem in zgodovinskem področju pričajo številna strokovna dela in znanstvene razprave. Njegove študije so raztresene v raznih strokovnih revijah in časopisih, ki so velikokrat težko dostopne. Objavil je mnogo dragocenih drobnih prispevkov, ki govorijo o različnih dogodkih in podrobnostih iz vsakdanjega življenja srednjeveškega Dubrovnika. Trajno vrednost predstavljata knjigi *Prijevod sedme knjige Dubrovačkog statuta* (Dubrovnik 1972) z obsežnim komentarjem in *Prilog proučavanju veterinarske službe u starom Dubrovniku* (1970) ter dva pomembna prevoda *Kraljestvo Slovanov* Mavra Orbina in Le Mairovo poročilo o Dubrovniku in Dubrovčanih. Veliko neobjavljenih študij se je ohranilo v njegovi zapuščini.

V knjigi *Tajna kutija Dubrovačkog arhiva, I. dio* je zbranih 10 razprav in študij Zdravka Šundrice. V njih na podlagi dubrovniškega arhivskega gradiva razpravlja o različnih vprašanih dubrovniške preteklosti v velikem časovnem razponu od 13. do 19. stoletja. Zdravku Šundrici je omogočilo široko zgodovinsko znanje in splošna razgledanost, da je lahko delal na gradivu srednjega in novega veka in da različne pisave notarjev in zapleten jezik notarskih zapisov niso bili ovira za njegovo znanstveno delo. V tem pogledu je bil univerzalen.

Na kratko se bom dotaknil njegovih objavljenih del v zborniku. Iz uvodne besede direktorja Zavoda za povijesne znanosti dr. Nenada Vekarića zvezmo za tragično usodo Zdravka Šundrice po letu 1945. Kot priljubljenega frančiškana ga je takratna oblast zaprla. Bil je podvržen mučenju in torturi. Dlje časa je preživel v zaporih. Po izpustitvi na prostost, ko je ostal brez najnujnejših sredstev za življenje, se je odločil, da stopi na novo življenjsko pot. Nov smisel življenja je našel v Dubrovniškemu arhivu med orumenelimi pergamenti in zbledelimi, starodavnimi pisavami, kjer se je zaposlil leta 1950 (glej moj nekrolog v publikaciji: Arhivi, letnik XIX, št. 1–2, Ljubljana 1996, str. 226–227).

Na prvem mestu v zborniku je temeljna arhivska študija *Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa Dubrovačkog arhiva*. Žal je v zborniku predstavljena skrajšana verzija in ne tista, ki je bila predstavljena na arhivskem posvetovanju ob 700 letnici dubrovniškega arhiva leta 1978 (objavljena v: Arhivist, XXIX/1–2, Dubrovnik 1979, str. 23–36). V tej razpravi Šundrica govori o nastanku Dubrovniškega arhiva, o materialu za pisanje, o sklepih dubrovniške vlade v zvezi s hranjenjem arhivskega gradiva in o strogih kaznih, ki bi doletele tistega, ki bi kradel ali poškodoval arhivalije. Razpravo zaključuje z izraženo skrbjo za bodočnost dubrovniškega arhiva (lahko bi razumeli tudi kot oporoko): Prvič, da mu bodo vedno zagotovljeni dobri življenjski pogoji. Drugič, da bo vedno razpolagal z dobrimi čuvarji, ki ne bodo dopustili, da bi bil uničen katerikoli njegov del ter tretjič, da bo vedno razpolagal z dobrimi strokovnjaki, ki bodo poznali njegove fonde, jih obdelovali in omogočili raziskovalcem, da jih bodo čimbolj in čim uspešneje uporabljali pri svojem delu.

V drugem prispevku razpravlja avtor podrobno o obveščevalni službi Dubrovniške republike v času avstrijsko-turške vojne od 1737–1739. Priloženi so dokumenti v hrvaškem prevodu. Zanimiva je naslednja študija, ki govori o potovanju poslancev harača leta 1673. leta v Carigrad na turški dvor. Navedene so mnoge težave, s katerimi so bili poslanci soočeni. Zelo povedna je objavljena korespondenca med poslaniki in dubrovniško oblastjo. V okviru tega poslanstva pritegne pozornost objava potpisnih podatkov na poti iz Dubrovnika v Carigrad in na povratku v Dubrovnik. Znano je, da je bila dubrovniška diplomacija zelo razvita in tudi iznajdljiva. V tej zvezi Zdravko Šundrica razpravlja o vlogi, ki so jo v diplomaciji imela darila in podkupnine, ker so v državnem proračunu predstavljali darovi pomembno postavko. V članku se je avtor omejil na leto 1543. Podatke, ki jih navaja ilustrirajo prakso dubrovniške diplomacije v odnosu do osmanske države in ki je do konca obstoja republike ostala nespremenjena. Posebna razprava je namenjena Đuru Dragišiću, uglednemu teologu, filozofu humanistu, frančiškanku rojenemu v Srebrenici v Bosni. Zdravko Šundrica je ugotovil, da dubrovniški dokumenti podrobno osvetljujejo Dragišićeve zveze z Dubrovnikom. Seznanja nas, da je bil Dragišić trikrat v Dubrovniku konec 15. stoletja in pri tem poudari, da je bil Dragišić nosilec humanistične misli v Dubrovniku.

Stonu oziroma polotoku Pelješcu (Stonskom ratu) sta posvečeni dve razpravi. V prvi, krajši, govori o začetkih gradnje Stona po letu 1333. V začetku so prevladovale lesene hiše, pozneje kamnite. Omeji se na gradnjo stanovanjskih in cerkvenih zgradb. Posebej razpravlja o gradbenikih in kamnosekih. V prilogi so objavljene pogodbe o gradnji stavb v latinskem jeziku. Osrednja razprava v zborniku je brez dvoma *Stonski rat u 14. stoljeću*, ki obsega okrog 200 strani, več kot tretjino zbornika. Svojemu rojstnemu kraju je Zdravko Šundrica posvetil izredno pozornost. V detajlih je obdelal razvoj Pelješca od leta 1333, ko je prišel v okvir Dubrovniške komune pa do leta 1399, ko je bil z nakupom Slanskega primorja od bosanske-

ga kralja Ostoje teritorialno povezan z Astorejo. Avtor je obdelal vse vidike življenja na tem področju. Obdelal je politična vprašanja, utrjevanje in obrambo, organizacijo svetne oblasti, razdelitev zemlje, gospodarsko življenje, poljedelstvo, živinorejo, vinogradništvo, odnos med gospodarji zemlje in težaki, obveznosti težakov in kolonov itd. Vsa ta vprašanja je podkrepil z obsežnimi izvlečki iz arhivskega gradiva.

V posebni razpravi nas seznanja s knezi iz župe Konavle, ki so jih volili iz vrst plemstva. V zvezi s tem prikaže organizacijo knežje službe na tem področju. V prilogi je dodan spisek knezov od 1420 do 1808. leta. V kratkem članku opiše upor kmetov v dubrovniški Župi leta 1515. Sprašujem se, ali je slovenski kmečki upor leta 1515 imel svoj odmev tudi v Dubrovniku? Na koncu zbornika je objavljena razprava o agrarnih odnosih na otoku Mljetu v času ukinitve Dubrovniške republike. Napisana je na podlagi poročila benediktinca Don Placida Guske, bivšega priorja samostana sv. Marije na otoku Mljetu. Poročilo je objavljeno v originalu (v italijanskem jeziku).

Vsi, ki smo poznali dr. Zdravka Šundrico in delali z njim, se zahvaljujemo Zavodu za povijesne znanosti HAZU, da je z izdajanjem knjige *Tajna kutija Dubrovačkog arhiva, I. dio* z njegovimi razpravami in študijami, dal posmrtno priznanje njemu kot znanstveniku, arhivarju in Človeku. Realizirana je želja mnogih njegovih prijateljev, da se njegova bogata dediščina približa širši znanstveni publiki. Šele ko bo zbrana celotna bibliografija del Zdravka Šundrice, bo možno ugotoviti njegov prispevek k arhivski in zgodovinski stroki. Nikdar pa ne bo možno ugotoviti, koliko njegovega dela, pomoči in nasvetov je vtkanih v različne izdaje dubrovniških virov, disertacij in številnih publikacij, ki so jih objavili raziskovalci Dubrovniškega arhiva.

I g n a c i j V o j e

Marija Mogorović Crljenko, Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću. Zagreb : Srednja Evropa, 2006. 205 strani.

Čprav se je raziskovanje življenja žensk v srednjem veku v zadnjih treh desetletjih močno razširilo in poživilo dosežanje vedenje o srednjem veku, je žal hrvaško zgodovinopisje (podobno kot slovensko) temu toku bolj slabo sledilo.

V zadnjih desetih letih se je stanje na Hrvaškem nekoliko izboljšalo, a kljub temu je še vedno moč čutiti velik primanjkljaj na področju ženske zgodovine, da se o ženski v srednjem veku sploh ne govori. Glede na to, da pri proučevanju zgodovine vsakdana, mentalitete in demografije ne moremo brez zgodovine žensk, je ta problematika tudi v hrvaškem zgodovinopisju vedno pogostejše zastopana. Zahvaljujoč prvenstveno Zdenki Janeković Römer, kakor tudi Slavici Stojan in Zrinki Nikolić, so problemi, ki so vezani na položaj in vlogo ženske v družini in družbi (osebni odnosi znotraj zakonske zveze, vloga matere, položaj otrok ženskega spola, poslovna sposobnost ženske, odnos ženske in javnosti, zloraba žensk, posilstva, zvodništva, detomori, kraje in podobno), še najbolj obdelani za področje Dubrovnika oziroma Dalmacije. Omeniti gre tudi Marijo Karbić, ki se je v svojih delih posvetila ženski v Slavoniji.

Za razliko od Dalmacije sta položaj in delovanje ženske na istrskem področju v srednjem in zgodnjem novem veku še vedno zelo veliki neznanki. Do sedaj se je v hrvaškem zgodovinopisju pozornost posvečala samo »poroki na istrski način«, to se pravi »poroki na način brata in sestre«. To tematiko je še najboljše obdelal Lujo Margetić. S položajem in z vlogo ženske v istrskih mestih sta se v zadnjem času ukvarjali tudi Darja Mihelić in spodaj podpisana, a predvsem na podlagi statutarnih odredb.

Zato je knjiga Marije Mogorović Crljenko, ki je v bistvu njena predelana magistrska naloga, še kako dobrodošla, saj poskuša osvetliti še neobdelana in nezastavljena vprašanja o položaju žensk v istrskih komunalnih društvih v 15. in 16. stoletju, pri čemer je poudarek na Novigradu in njegovi okolici. Avtorico je zanimalo, kakšen je bil položaj ženske znotraj zakonske zveze in družine, kakšna je bila njena vloga v gospodarskem življenju, seksualnosti in materinstvu ter v kakšni meri se je ženska pojavljala na robu družbe, kot prostitutka, zvodnica in kriminalka. Odgovore na postavljena vprašanja je avtorica iskala v še neobjavljenih spisih (1492-1797) načelnika novigradske komune, ki jih hrani Državni arhiv v Pazinu. Pri tem se je omejila le na tiste do leta 1600. Med spisi je moč najti zapiske o civilnih in kazenskih procesih, tu in tam kakšno oporoko ter odločitve o skrbništvu. Pozornost sta ji pritegnila tudi dva popisa prebivalstva. Poleg teh spisov je Marija Mogorović Crljenko pregledala še dve neobjavljeni